

Diffusion of Democracy in the Post-Cold War Middle East

Hasan ÖZTÜRK*

Öz:

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte dünyadaki tek süper güç olarak kalan ABD, demokrasinin yayılmasını dış politika önceliklerinden birisi olarak benimsemişti. Özellikle 11 Eylül 2001 günü New York'ta gerçekleşen terör saldırıları sonrasında daha belirgin hale gelen görüşe göre ABD'nin süper güç olması, sahip oldukları demokrasi gibi "iyi" bir özelliği "geri kalmış" ülkelere götürme sorumluluğu yüklemekteydi. En son 2001 yılında Afganistan'ın ve sonrasında 2003 yılında Irak'ın işgal edilmesi ile bu ülkelerde kurulacak yeni sistemin demokratik olacağı, böylelikle çevresindeki ülkelere örnek olacağı tahmin edilmekteydi. Bu çalışmada Soğuk Savaş sonrasında Orta Doğu'da bir ülkede demokrasi seviyesindeki artışın komşu ülkenin demokrasi seviyesinin artmasına etkisi araştırılmaktadır. Zaman serisi analizi ile regresyon analizi yapılarak 1990-2008 yılları arasındaki dönem incelenmektedir. Ampirik sonuçlar Soğuk Savaş sonrası Orta Doğu ülkelerinde demokrasinin gelişmesi çevre ülkelere yayılmadığını ortaya koymaktadır. Sonuçlar Orta Doğu'da bir ülkede demokrasi seviyesinin artma ihtimalini yükselten en önemli iki etkenin o ülkenin komşularından daha güçlü oluşu ve ekonomisinin büyük oranda enerji kaynaklarına bağlı olmayışı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Orta Doğu, Demokrasi, Demokrasinin yayılması, ABD*

Abstract:

With the end of the Cold War, the U.S identified the spread of democracy as one of its foreign policy priorities. Advocates of this view have believed that the installation of democratic governments in Afghanistan and Iraq will render these countries as a role model for their authoritarian neighbors. This article empirically tests the assumption that increasing democracy level in one country will democratize its neighbors in the post-Cold War period Middle East. Empirical findings in this article show that the increasing level of democracy in a Middle Eastern country does not help democracy spread to its neighbors. Results also suggest that there are two factors that are most likely to help increase democracy level in a country: being more powerful than one's neighbors and having an economy that does not rely on abundant natural resources.

Keywords: *Middle East, Democracy, Diffusion of democracy, USA*

*BİLGESAM Araştırma koordinatörü; Doktora öğrencisi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü / Research fellow at BİLGESAM, Istanbul based think-tank; PhD. Candidate at Institute of Middle Eastern Studies at Marmara University

GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri eski başkanı George W. Bush kitle imha silahı bu-
lundurmakla ve uluslararası terör faaliyetlerini desteklemekle itham ettiği Irak'ı
2003 yılında işgal emri verdiğinde, dünya siyasetinde yeni bir dönemin başlan-
gıcını yaptığına inanmaktaydı. Bush ve ABD yönetiminin birçok ismine göre,
teröre destek veren bir diktatörden kurtulan Irak demokratik bir yapıya kavuşa-
cak, böylelikle etnik ve dini çeşitliliğe sahip toplum daha barışçıl bir yönetime
sahip olacaktı. Ayrıca demokratik bir Irak daha barışçıl bir dış politika izleyecek
ve bu da Orta Doğu bölgesinde uzun vadede barışı tesis edecekti. Aslında Bush'un
düşüncesi uluslararası literatürde yıllardır tartışılan demokratik barış kuramı idi.
Saddam Huseyin'in devrilerek demokratik bir yönetime kavuşması sonrasında
Irak'ın komşu Arap halkları ile daha barışçıl bir ilişki geliştireceği varsayımı üze-
rine kurulan bu öngörüye göre Irak'ın bölge ülkeleri için bir rol modeli olması
amaçlanmış idi.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından yaşanan birinci Körfez Savaşı sonrasında
ortaya çıkan durum dönemin ABD Başkanı George Bush tarafından "Yeni Dünya
Düzeni" olarak tanımlanmıştı. Amerikan yönetimine yakın entellektüellerce ya-
şananların "liberal demokrasinin zaferi" ve "tarihin sonu" olduğu ileri sürüldü.¹
Samuel Huntington'ın 25 Nisan 1974'te Portekiz'de gece yarısı gerçekleşen darbe
ile başladığı üçüncü dalganın etkisi dünyada birçok ülkede halkların demokratik-
leşme taleplerini artırdı.² Uluslararası arenada oluşan bu olumlu siyasi atmosfer
de dikkate alındığında 1990'ların başından itibaren Orta Doğu'da demokrasinin
yerleşmemesi için herhangi bir neden yoktu.

Peki, gerçekte işler böyle oldu mu? Eğer George W. Bush'un tahmini doğru ise ba-
baş döneminde başlayan Orta Doğu politikaları sayesinde bölge ülkelerinde ufak
çapta da olsa olumlu yönde demokratikleşme adımları atılmış olması gerekmektedir.
Ama daha da önemlisi, demokratikleşen Orta Doğu ülkeleri komşularını da
etkileyecek ve zamanla demokratikleşmelerini sağlayacaktı. Diğer bir ifadeyle,
bir Orta Doğu ülkesindeki demokratikleşme hareketleri komşularında da benzer
yönde etki yapması beklenmekteydi. Demokratikleşmenin yayılmasını ele alan
yazarlar, bölgesinde demokratik rol modeli olan ülkeleri deniz fenerine benzeterek
onların komşularına da etki ettiklerini öne sürmektedirler. Acaba Orta Doğu'da az
da olsa parlayan deniz fenerleri var mıdır? Eğer varsa, komşularını daha demokra-
tik bir yöne yönlendirebilmiş midir?

Bu çalışma ampirik veriler ışığında Orta Doğu ülkelerindeki demokratik değişim-
in komşularını nasıl etkilediğini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma Soğuk
Savaş sonrası ABD'nin tek süpergüç olarak ortaya çıkışı olarak kabul edilen 1990
yılından 2008 yılı sonuna kadar 18 yıllık dönemi kapsamaktadır. Çalışmada za-
man serisi analizi yapılırken her bir gözlem birimi ikili (dyadic) ülkenin bir yıllık
demokrasi seviyesi ve komşusuna etkisi incelenecektir. Araştırmada bağımsız de-
ğişken olarak bir Orta Doğu ülkesinin bir yıllık demokrasi seviyesi ele alınırken

¹ Francis Fukuyama. *The End of History and the last Man*. The Free Press, 1992.

² Samuel Huntington. *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, Oklahoma
University Press, 1993.

bağımlı değişken komşu ülkenin demokrasi seviyesinde bir sonraki yıldaki değişim olarak tanımlanmıştır.

1. DEMOKRASİ VE DEMOKRATİKLEŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Dünyanın birçok yerinde kabul gören bir yönetim şekli olmasına rağmen üzerinde uzlaşa sağlanmış bir demokrasi tanımı bulmak zordur. Demokrasinin ne olup ne olmadığını detaylıca ele alan Schmitter ve Karl, demokrasiyi “yöneticilerin eylemlerinden dolayı vatandaşlara karşı sorumlu olduğu, seçildikleri temsilcilerinin rekabeti ve işbirliğiyle onları dolaylı temsil ettikleri yönetim biçimi” olarak tanımlamaktadır.³ Shively ise demokrasiyi daha sade bir bakışla “tüm ehil vatandaşların düzenli seçimlerle devlet politikalarını belirleyenleri seçtikleri devlet düzeni” olarak görmektedir.⁴ Huntington ise Schumpeterci bir anlayışla 20. yüzyıldaki bir yönetimi “önemli karar alıcıların adil, dürüst ve düzenli seçimlerle seçildiği, tüm yetişkinlerin oy kullanabildiği ve adayların özgürce bu oylar için rekabet edebildiği” kadar demokratik görmektedir.⁵

Bu tanımlardan da anlaşılabilceği üzere demokrasi aslında bir takım değerler, uygulamalar ve kurumlardan oluşmaktadır. Toplumlarda bunların ortaya çıkararak güçlenmesi zaman alan süreçlerdir. Şimdiye kadar yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu bir ülkede demokrasinin ortaya çıkışını incelerken dış dinamikleri göz ardı ederek daha çok o ülkenin iç dinamiklerini dikkate almışlardır.

1.1. İç Faktörler

Bir ülkede demokrasinin ortaya çıkması için gerekli olan değişkenlerden belki de en önemli görüleni ekonomik kalkınma idi. İlk defa Seymour Lipset tarafından öne sürülen görüşe göre, az gelişmiş ülkelerde demokrasinin ortaya çıkmayacağı, ekonomik kalkınmanın belirli bir düzeye ulaşmasının demokrasi için olmazsa olmaz şart olduğu öne sürülmüştür. Fakat, Adam Przeworski ve ekibinin yaptığı çalışma uzun yıllar literatüre hakim olan bu görüşün çok da doğru olmadığını ortaya koymuştur. Ekonomik kalkınmanın demokrasinin ortaya çıkması için elverişli bir ortam oluşturmadaki etkisini inceleyen Przeworski ve ekibi, 1950 – 1990 yılları arasında 135 ülkeyi kapsayan bir araştırma yaparak ekonomik kalkınmanın demokrasiyi ortaya çıkarmadığı sonucuna varmaktadır.⁶ Zaten Orta Doğu’ya baktığında bir ülkenin varlıklı olması o ülkede demokrasinin ortaya çıkması için yeterli olmadığı rahatlıkla görülecektir.

Benzer görüşte olan Wejner, ülkelerin zenginliğinin bir göstergesi olarak kişi başına düşen milli gelirin demokrasinin ortaya çıkması ile bağlantılandırılmasının

³ Philippe C. Schmitter and Terry Lynn Karl. *What Democracy Is... And Is Not*, *Journal of Democracy* 2, No.3 (1991):114

⁴ W. Philips Shively. *Power and Choice: An Introduction to Political Science*, (McGraw-Hill, 1997), 351

⁵ Huntington, *Third Wave*, 7

⁶ Adam Przeworski, Michael E. Alvarez, Jose Antonio Cheibub, Fernando Limongi. *Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950-1990*, (Cambridge University Press, 2000)

doğru olmadığını savunmaktadır:

Örneğin, 1993'te Meksika'da kişi başına düşen milli gelir 4,230 ABD doları iken aynı değer 1976'da Portekiz'de 2,020 ABD doları idi. Kişi başına düşen milli gelir baz alındığında, Meksika'nın Portekiz'den çok daha önceleri daha gelişmiş bir demokrasiye sahip olmasını beklememiz gerekirdi. Gerçekte, Portekiz 1976 yılında yüksek oranda demokratik bir ülke iken Meksika 1993 yılında düşük seviyede bir demokrasi idi⁷.

Dünya Bankası verilerine bakıldığında 2009 yılında kişi başına düşen milli gelirin Suudi Arabistan'da 13,901 ABD doları, Katar'da 61,532 ABD doları, ve Umman'da 17,280 ABD doları olduğu görülecektir⁸. Bu veriler Türkiye'nin kişi başına düşen milli gelirinden hayli fazla olmasına rağmen bu ülkelerin Türkiye'nin demokrasi seviyesine ulaşmamış olmaları ekonomik kalkınmanın demokrasi ile doğrudan bir ilişkisi olmadığı hakkında bizlere delil sunmaktadır.

Ülkelerin kişi başına düşen gelir seviyesi ile demokrasi seviyesi arasındaki ilişkiyi bir başka çalışmada inceleyen Przeworski ve Limongi, yukarıda belirtilenleri destekleyen ampirik veri sunmaktadırlar.⁹ Przeworski ve Limongi'ye göre, diktatörlükler kişi başına düşen milli gelirin 1,000 dolardan düşük olduğu ülkelerde varlıklarını sürdürdüklerini savunmaktadır. Sundukları bulgulara göre, diktatörlükler kişi başına düşen milli gelirin 1,000 dolar ile 4,000 dolar arası olduğu ülkelerde istikrarsız olmaktadır. Kişi başına düşen milli gelirin 4,000 doları aşığı ülkelerde ise diktatörlükten demokrasiye geçişin oldukça zor olduğu vurgulanmaktadır ki bu da Orta Doğu için açıklayıcı bir yaklaşımdır.¹⁰

Ekonomik kalkınma dışında demokratikleşme incelenirken ele alınan bir başka değişken de kültürel farklılıklardır. Orta Doğu söz konusu olduğunda bu bölgede Müslümanların çoğunlukta olması, İslam'ın demokratikleşmeyi engelleyen bir faktör olup olmadığı sorusunu gündeme getirmiş ve bu soruya yanıt aranmıştır.¹¹ Alfred Stepan ve Graeme Robertson, yaptıkları çalışmada, demokratik ülkelerle karşılaştırıldığında Orta Doğu'daki demokrasi eksikliğinin Müslüman olmaktan çok Araplıkla açıklanabileceğini savunmaktadır. Arap Müslümanların çoğunlukta olduğu 16 ülkeyi Müslümanların çoğunlukta olduğu 29 diğer ülke ile karşılaştıran Stepan ve Robertson, ikinci gruptaki ülkelerin birinci grup ülkelere göre çok daha yüksek demokrasi seviyesinde olduklarını göstermektedir.¹² Benzer bir ça-

⁷ Barbara Wejner. Diffusion, Development, and Democracy, 1800-1999, *American Sociological Review*, Vol. 70 No.1, February 2005, 67

⁸ Dünya Kalkınma Göstergeleri, Dünya Bankası, data.worldbank.org/indicator , Erişim tarihi: 20/05/2012

⁹ Adam Przeworski and Fernando Limongi. Modernization: Theories and Facts, *World Politics*, 49 (2), 1997.

¹⁰ Przeworski ve Limongi, Modernization Theories and Facts, 160

¹¹ Fareed Zakaria. Islam, Democracy and Constitutional Liberalism, *Political Science Quarterly*, Vol. 119, No. 1 (Spring, 2004); Tessler, Mark. Islam and Democracy in the Middle East: The Impact of Religious Orientations on Attitudes toward Democracy in Four Arab Countries, *Comparative Politics*, Vol. 34, No. 3 (Apr., 2002)

¹² Alfred Stepan and Graeme Robertson. An "Arab" More Than a "Muslim" Democracy Gap, *Journal of Democracy*, Vol.14 No.3, July 2003.

İşmada ise Freedom House demokrasi puanları karşılaştırıldığında çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu ülkelerden demokrasi olarak belirlenen 8 ülke Arap değilken, Arap ülkelerden hiçbirinin demokrasi olarak kategorize edilmediği görülmektedir.¹³

Bir ülkede demokrasinin ortaya çıkışını etkilediği düşünülen bir diğer faktör de ülke halkının etnik ve dini yönden homojen olup olmadığıdır. Teorik olarak düşünüldüğünde etnik ve/veya dini birçok farklı grubun bulunması ülkenin yönetiminde kimin daha fazla söz sahibi olacağı noktasında bu grupları karşı karşıya getireceği ve çatışmanın kaçınılmaz olacağı tahmin edilmektedir. Günümüz Orta Doğu'suna bakıldığında ise demokrasiye en yakın olan ülkeler olan Lübnan ve Irak'ın dini ve etnik açıdan homojen olmadığı görülecektir. Öte yandan ise bölgenin en homojen sayılabilecek ülkelerinden Mısır ve Tunus ise Arap Baharı olarak adlandırılan halk hareketleri başlayana kadar bölgedeki en otoriter ülkeler arasında idi.¹⁴ Tüm bu veriler göz önüne alındığında Arap halklarının demokrasiye inanmadıkları, demokrasinin ideal bir yönetim tarzı olmadığını düşündükleri sanılabilir. O zaman %80'ninden daha fazla bir kısmı "sorunlarına rağmen demokrasi en iyi yönetim şeklidir" ve "demokratik bir sisteme sahip olmak ülkem için iyi olacaktır" şeklinde görüş belirten Cezayir, Ürdün, Kuveyt, Fas ve Filistin halklarının taleplerini izah etmek zor olacaktır.¹⁵

Seymour Lipset ile başlayan ve demokrasinin bir ülkede ortaya çıkışını sosyal değişkenlerle açıklayan yaklaşım zamanla açıklama etkisini yitirmiştir. Yukarıda bahsedilen ve demokrasinin ortaya çıkışını etkileyen faktörlerin sadece o ülkenin içinde aramanın (en azından Orta Doğu için) yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ülke içi faktörlerin rolü az bile olsa Orta Doğu ülkeleri için bu etkinin ampirik olarak önemi fazla değildir. Bu da bizleri dış faktörlerin bir ülkenin demokrasiye doğru yönelmesi üzerindeki etkisini sorgulamaya itmektedir.

1.2. Dış Faktörler

Tarihte dünya siyasetinde baskın olan ülkeler kendi değerlerini yaymaya çalışmışlardır. Amerika Birleşik Devletleri de İkinci Dünya Savaşı sonrasında liberal demokrasiyi zor kullanarak da olsa teşvik etmiştir.¹⁶ Bu amaç doğrultusunda hayata geçirilen politikalar, akademisyenler tarafından genellikle demokratik barış teorisi ile açıklanmıştır. Teorik olarak düşünüldüğünde demokratik ülkelerde kamuoyundan gelecek baskı ve liderlerin üstündeki kurumsal kısıtlamalardan ötürü demokratik ülkelerin birbirileri ile savaşma ihtimali oldukça düşük olduğu sanılmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Örneklem olarak, tüm dünya ülkelerini ve zaman olarak 1945 ve öncesini kapsayan çalışmalar bu tezi destekleyen veriler bulmuştur.¹⁷ Ward ve Gleditsch, yaptıkları çalışmada de-

¹³ Larry Diamond. Why are there no Arab democracies, *Journal of Democracy*, Vol.21 No.1, January 2010, 94

¹⁴ A.g.e, 95

¹⁵ A.g.e, 95

¹⁶ John O'Loughlin ve diğerleri, The Diffusion of Democracy, 1946-1994, *Annals of the Association of American Geographers*, Vol.88, Issue 4, December 1998, 12

¹⁷ Michael Ward and Kristian S. Gleditsch. Democratizing for Peace, *American Political Science Review*, Vol. 92, No. 1, 1998; Zeev Maoz and Bruce Russett. Normative and Structural Causes of Democ-

mokrasie geçen ülkelerin savaşılar karışma ihtimalinde ciddi azalma gözlemlenken, demokrasiye geçişin hızlı ve sorunlu olduğu ülkeler ile demokrasiden geriye dönüş yaşayan ülkelerin savaşıma ihtimalinin arttığını ortaya koymaktadır.¹⁸ Öte yandan bazı akademisyenler ise demokratik yönetimlere sahip olmanın ülkeleri daha barışçıl yapmadığını savunmuştur.¹⁹ Dolayısıyla bir bölgede birkaç ülkenin demokratik yönetimlere sahip olması o ülkelerin savaşıma ihtimallerini düşürerek bir barış ortamı sağladığına dair güçlü ampirik veri bulunmamaktadır.

Bir ülkede demokrasinin ortaya çıkması veya güçlenmesi sürecinde etkin olan veya olabilecek bir diğer ülke dışı faktör de ekonomik ve askeri yardımlardır. Gelişmiş ülkeler dış yardımları bir dış politika aleti olarak kullanmakta, hedef ülkenin demokratikleşmesi için o ülkeye kaynak aktarımında bulunmaktadır. Bununla hedeflenen, yardım yapılan ülkede yönetim demokratik bir hüviyet kazandıkça o ülkenin kendi kaynaklarını verimli kullanmasını sağlayacak daha iyi politikalar belirlemesi, böylece ülkenin kalkınma düzeyinin artmasıdır.²⁰ Fakat günümüze kadar demokratikleşme adına iyi niyetle yapılırsa dahi dış yardımların ülkelerin daha demokratik seviyeye yükselmesini sağlamadığı ve ekonomik anlamda iyileşme göstermediklerini ortaya koymaktadır.²¹

Başarısız dış yardımların arkasındaki sebeplerden birisi de ülkelerin yardım yapacakları/yaptıkları ülkeleri seçerken ihtiyaçtan daha çok stratejik çıkarlarını göz önüne almalarıdır ki egemen devletler için meşru ve anlaşılabilir bir durumdur. Örneğin, Kuziemko ve Werker, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi olmayan üyelerinin, konseye iki yıl için seçildikleri dönemde aldıkları ABD yardımının %59, BM yardımlarının ise %8 arttığını göstermektedirler²². Kuziemko ve Werker'in verilerine bakıldığında, yardım yapılan ülkeler ve alan ülkeler değerlendirildiğinde, bir ülkeye yapılan dış yardımların Güvenlik Konseyi seçimlerinin yapıldığı yıl artmaya başladığı, Konsey üyeliğinin sürdüğü 2 yıllık dönem boyunca yoğun bir şekilde yardım almaya devam ettiği, üyeliğin bitiminde ise aldığı yardım seviyesinin üye olmadan önceki seviyeye düştüğü görülmektedir. Zengin yakıt kaynaklarına sahip ülkelerin dış yardımlara ihtiyacı olmadığı bilirse de özellikle stratejik öneme sahip bazı Orta Doğu ülkeleri dış yardım almaktadır. Örneğin, 1975 yılından beri ABD'nin Mısır'a yaptığı kalkınma yardımlarının toplamı 28 milyar ABD dolarından fazladır, ve buna 1978 Camp David anlaşması sonrası ABD'nin bu ülkeye yaptığı yaklaşık 50 milyar ABD dolar tutarındaki

ratic Peace, 1946-1986, *American Political Science Review*, Vol.87 No.3, September 1993; Clifton Morgan and Sally Howard Campbell. Domestic Structure, Decisional Constraints, and War: So Why Kant Democracies Fight?, *Journal of Conflict Resolution*, Vol.3 5 No. 2, June 1991.

¹⁸ Ward and Gleditsch, *Democratizing for Peace*.

¹⁹ Christopher Layne. Kant or Cant: The Myth of Democratic Peace, *International Security*, Vol.19 No.2, Autumn 1994; David Spiro. The Insignificance of the Liberal Peace, *International Security*, Vol. 19 No.2, Autumn 1994

²⁰ C. Burnside and D. Dollar. Aid, Policies, and Growth, *American Economic Review*, Vol.90 No.4, September 2000,

²¹ William Easterly. Can Foreign Aid Buy Growth?, *Journal of Economic Perspectives*, Vol.17 No.3, Summer 2003; Stephan Knack. Does Foreign Aid Promote Democracy?, *International Studies Quarterly*, Vol. 48 No.1, March 2004

²² Ilyana Kuziemko and Eric Werker. How Much Is a Seat on the Security Council Worth? Foreign Aid and Bribery at the United Nations, *Journal of Political Economy*, Vol.114 No.5, October 2006,

karşılıksız askeri yardım dahil değildir.²³ Ayrıca ABD 2001 yılından beri Ürdün'e yıllık ortalama 650 milyon ABD doları tutarında ekonomik ve askeri yardım yapmaktadır. Ürdün'e yapılan ABD yardımı, 2001-2006 arasında tüm ülke içi gelirlerin %27'sine tekabül etmektedir.²⁴ Tüm bu veriler değerlendirildiğinde, her ne kadar yapılan dış yardım demokratikleşme adına yapılsa da hedef ülkenin demokratikleşmesinin yardım yapan ülkenin birincil beklentisi olmadığı görülmektedir.

1.3. Demokrasinin Yayılması (Diffusion)

Demokrasinin yayılmasını en kapsamlı olarak ilk defa çalışan Harvey Starr, ülkelerin yönetim biçimlerinin komşu ülkeleri (demokrasiye veya otokrasiye doğru) etkilediğini bulmuştur. Yayılmayı "kurumların, pratiklerin, davranışların, veya normların bireyler ve/veya sosyal sistemler arasında aktarıldığı bir süreç" olarak tanımlayan Starr, uluslararası sistemde ülkelerin birbirlerinden etkileşiminin önemini ortaya koymaktadır²⁵. Yayılmanın gerçekleşmesi için rol modeli olabilecek, taklit edilebilecek bir aktöre ve bu rol modelini taklit edecek bir diğer aktöre ihtiyaç vardır. Günümüzde demokrasilerin maddi zenginlik ve ülke içi huzur bakımından daha iyi bir seviyede oldukları düşünüldüğünde, kendinden daha demokratik bir ülke, komşu ülke için taklit edilebilecek bir aktördür.

Amerikalı karar alıcılar, 2003 yılında Irak'ı işgal ederken hedeflerinden birisi de demokratik bir Irak'ın Orta Doğu bölgesi için bir rol modeli olacağı, ilerleyen yıllarda diğer bölge ülkelerinin Irak'ı taklit ederek daha demokratik, daha kalkınmış ve daha barışçıl ülkelere dönüşeceğini, böylelikle tüm Orta Doğu'nun barışçıl bir bölgeye dönüşeceğini varsaydılar. İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya ve Japonya örneklerinden hareketle o dönemde bu iki ülkenin bölgelerinde refahın ve barışın odağı olmaları Amerikalı karar yapıcıları Irak'ın (ve tabii ki Afganistan'ın) da Orta Doğu'da benzer bir rol oynayabileceğine ikna etmiştir. Bu bağlamda yapılan bazı akademik çalışmalar demokratik ülkelerin mekansal yakınlık gösterdikleri alt bölgelerin demokratikleşmesine katkıda bulunduğunu, demokratik ülkelerin komşuları üzerinde demokratikleşme yönünde olumlu etki sahibi olduğunu ortaya koymaktadır²⁶. Wejner, bir bölgede ülkeler kültürel, ticari, ve dini açıdan birbirleri ile benzeşmekte ise demokratik bir ülkenin o bölge ülkelerine etkisinin daha çok olduğunu öne sürmektedir. Bu noktadan hareket eden Wejner, Irak'ın işgal sonrası demokratikleşmesinin bölgedeki diğer Müslüman ülkelerin demokratikleşme süreçlerini hızlandıracağını, hatta İran üzerinde olumlu etki yapacağını savunmaktadır.²⁷

Öte yandan 1900-1994 arası dönemi inceleyen Enterline ve Greig'in sunduğu ampirik veriler ise bir ülkenin demokrasisi yerleşmiş ve yüksek seviyede ise bölgesel huzura ve refaha katkı yaptığını, ancak bölgenin daha demokratik

²³ Diamond, a.g.e, 101

²⁴ A.g.e, 101

²⁵ Starr, Harvey. Democratic Dominoes: Diffusion Approaches to the Spread of Democracy in the International System, *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 35 No.2, June 1991,359

²⁶ O'Loughlin ve diğerleri, *The Diffusion of Democracy*; Wejner, *Diffusion, Development, and Democracy*.

²⁷ Wejner, *Diffusion, Development, and Democracy*, 67-68

olmasına etki etmediğini göstermektedir.²⁸ Aynı çalışma, dış müdahale ile bir ülkeye demokrasi getirilir ve o ülkede demokrasi düşük seviyede kalırsa bölgenin demokratikleşmesine katkı yapmamakla birlikte komşularının refah ve huzuruna da olumsuz etki yaptığını ortaya koymaktadır.

Buraya kadar sunulan tartışmalara bakıldığında bir ülkede demokrasinin ortaya çıkışında hem iç hem de dış faktörler etkili gibi görünse de Orta Doğu birçok faktör için istisna teşkil eden ülkeleri barındıran bir bölgedir. İç ve dış faktörlerin yanı sıra güvenlik çalışmaları literatüründen ilham alan ve istifade eden savaşın yayılması gibi demokrasinin de yayılabileceğini düşünerek nicel çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar tüm dünyayı örneklem olarak ele almış ve sadece Orta Doğu'yu incelememiştir. Dolayısıyla Orta Doğu'da demokrasinin ortaya çıkışını iç ve/veya dış faktörlerle değil bir ülkedeki demokrasi değişiminin komşularını nasıl etkilediğini ortaya koyan bir çalışma bölgenin geleceği hakkında karar alan mekanizmalara yol gösterici olacaktır. Öyleyse, yukarıda bahsi geçen tartışmalar göz önüne alınarak,

H_0 : Orta Doğu'da bir ülkenin demokrasi seviyesindeki değişiklik komşusunun demokratikleşmesini etkiler.

sıfır hipotezi olarak kabul edilecek ve sonraki bölümde test edilecektir.

2. METODOLOJİ VE VERİLER

Bu bölümde yukarıda belirtilen sıfır hipotezi ampirik veriler ışığında nicel olarak test edilecektir. Örneklem olarak sadece Orta Doğu ülkeleri ele alınacaktır. Hazırlanan veri seti Soğuk Savaş sonrası ABD'nin tek süpergüç olarak ortaya çıkışından 2008 yılı sonuna kadar 18 yıllık dönemi kapsamaktadır. Hazırlanan veri seti, zaman serisi analizi yapılırken gözlem birimi olarak kara sınırı olan ikili ülke grupları kabul edilerek istatistik yazılımı yardımıyla regresyon analizi yapılarak sonuçlar değerlendirilecektir. Araştırmada bağımsız değişken olarak bir Orta Doğu ülkesinin bir yıllık demokrasi seviyesi ele alınırken bağımlı değişken ise o ülkenin komşusunun demokrasi seviyesinde bir sonraki yıldaki değişim olarak tanımlanacaktır. Mevcut literatüre göre olması beklenen ve bu çalışmada sınanacak düşünce;

$$D_{at} > D_{bt} \text{ ise } D_{bt} < D_{bt+1} \text{ şeklinde ortaya konabilir.}$$

Burada a ve b komşu iki ülkeyi, D ülkenin o yılki demokrasi seviyesinin sayısal değerini, ve t ise gözlem yılını belirtmektedir. Bu çalışmada Orta Doğu ülkeleri için bu teorik varsayımın doğruluğu test edilecektir.

Bir ülkenin demokrasi seviyesinin niceliksel olarak ölçülmesi tartışmalı olagelmıştır. Nicel araştırmalarda bir ülkenin yönetim biçimini ikili (binary) olarak numaralandırmak, o ülkeyi demokrasi veya değil şeklinde iki kategoriden birine sokmak, yanıltıcıdır. Çünkü demokrasi bir süreçtir ve ülkeler birçok demokratik özelliği bir

²⁸ Andrew J. Entertine and J. Michael Greig. Beacons of Hope? The Impact of Imposed Democracy on Regional Peace, Democracy, and Prosperity, *Journal of Politics*, Vol. 67 No.4, November 2005

anda elde edemez, zamanla bazı demokratik normları veya kurumları benimser veya terkeder. Böylesi bir çalışmada daha sağlıklı sonuçlar elde etme adına demokrasi verisini, bu değişkeni sayısal skala olarak değerlendiren kaynaklardan almak daha uygun görülmüştür. Kullanılacak modelde demokrasi seviyesinin ölçümü için Polity IV projesince sağlanan değerler alınacaktır. Polity IV projesi, nüfusu 500 binden fazla olan 164 ülkenin 1800-2010 arasında yıllık olarak demokrasi seviyelerini proje yönetimince belirlenen ölçütlere göre değerlendirerek en otokratik devlete -10, en demokratik devlete +10 değer vererek 21 puanlık bir skala oluşturmaktadır.

Komşu iki ülkeden güçlü olanın zayıf olanı etkileyeceğini, zayıf olanın güçlü olana çoğu kez benzemek isteyeceğini düşünmek için güçlü teorik sebepler vardır. Dolayısıyla, komşu iki ülke yönetim biçimleri eğer birbirini etkileyecekse burada söz konusu ülkelerin karşılıklı güç kıyaslaması etkili olacaktır. Öyleyse, ülkelerin gücünü de kontrol değişkeni olarak veri setine dahil etmek demokrasi seviyesinin etkisini daha net ölçmemizi sağlayacaktır. Bu değişken için veri, tutarlılık sağlanması ve araştırmanın daha sıhhatli sonuçlar vermesi adına yine COW projesi kapsamında hazırlanan Ulusal Materyal Kapasite veri setinin 4. versiyonundan alınmaktadır. Bu veri seti, toplam nüfus, şehir nüfusu, demir ve çelik üretimi, enerji tüketimi, askeri personel sayısı, ve askeri harcamalar olmak üzere altı temel veriden hareketle her ülke için yıllık CINC puanı (Composite Index of National Capability) oluşturmaktadır. Her bir gözlem için iki ülkenin de o yılki CINC puanı veri setine dahil edilerek regresyon analizinin bağımsız değişkenin etkisini daha kesin olarak bulması sağlanacaktır.

Böylesi bir çalışmada karşılaştırılacak ülkeler arasındaki farklılığın bir şekilde kontrol edilmesi gerekmektedir. Önceki sayfalarda detaylıca tartışıldığı gibi, ülkeler arasında gelişmişlik seviyesi oldukça değişken bir bölge olan Orta Doğu'da kişi başına düşen millî gelir yanıltıcı olabilir. Bundan dolayı, her bir gözlem için incelenen ikili grup için o ikili arasında karşılıklı ticaret verileri kontrol değişkeni olarak kullanılacaktır. Bunun için COW projesinden alınan verilere göre²⁹ bu değişkenlerden birisi A ülkesinin B ülkesinden o yıl yaptığı ithalat miktarını, diğeri ise B ülkesinin A ülkesinden o yıl yaptığı ithalat miktarını ABD doları cinsinden göstermektedir.

Literatürde hakim olan bir görüşe göre, ekonomisi büyük ölçüde minerale veya bir doğal kaynağa dayanan ülkelerde demokrasinin gelişme ihtimalinin düşük olduğu öne sürülmektedir.³⁰ Bu görüşe göre, bir ülkede petrol ve doğalgaz gibi zengin kaynakların oluşu ülkede kişi başına düşen geliri artıracak ve ülke vatandaşlarının demokrasi talepleri güçlü olmayacaktır. Orta Doğu'nun incelendiği bu çalışmada dünyanın bu bölgesi ile neredeyse özdeşleşmiş olan petrolün bir ülke ekonomisindeki payı, diğer bir ifadeyle, ekonominin büyük oranda petrole veya doğal gazla bağlı olup olmadığına dair bir değişken eklenmiştir. Bunu da kontrol etme adına Ross tarafından Dünya Bankası verilerine dayanarak hazırlanan listeden yararlan-

²⁹ Correlates of War Project's Trade Data Set, Version 3.0

³⁰ Carlos Leite and Jens Weidmann, "Does Mother Nature Corrupt? Natural Resources, Corruption, and Economic Growth" IMF Working Paper, WP/99/85 (1999); Michael Ross, Does Oil Hinder Democracy?, *World Politics*, 53, (April 2001)

narak ikili (binary) değişken üretilmiştir.³¹ Eğer değişim beklenen ülke ekonomisi büyük oranda petrol veya doğalgaza dayalı ise 1 değeri, dayalı değilse 0 değeri verilmiştir.

Buraya kadar gelen tartışmada sık sık bir bölge olarak Orta Doğu'dan bahsedilmektedir. Ancak Orta Doğu sınırları belli olan ve kapsadığı ülkeler üzerinde uzlaşmış olan bir bölge değildir. Bu çalışmada Orta Doğu ülkeleri incelendiğinden diğer verilerle tutarlılık sağlaması adına COW projesinde Orta Doğu ülkesi olarak sayılan ve literatürde daha çok Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri olarak adlandırılan 20 ülke dahil edilmiştir. Bu ülkeler Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Fas, Irak, İran, İsrail, Katar, Kuveyt, Libya, Lübnan, Mısır, Sudan, Suriye, Suudi Arabistan, Tunus, Türkiye, Uman, Ürdün, ve Yemen'dir. Bu ülkeler dil (Arapça), etnik yapı (Arap) ve din (İslam) alanında benzerlik gösterdikleri için birçok değişken de doğal olarak kontrol edilmiş olacaktır.

3. VERİ ANALİZİ VE SONUÇLAR

Yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre yukarıda belirtilen sıfır hipotezinin yanlılanabileceğini söyleyebiliriz. Tablo-1'de görüldüğü üzere, Orta Doğu'da bir ülkenin demokrasisinin artışı üzerinde komşu ülkenin demokrasi seviyesinin etkili olduğu ve istatistiksel olarak önemli bir değişken olduğu görülmektedir. Ancak, komşu ülkenin demokrasi seviyesi istatistiksel olarak anlamlı ($p < .01$) olsa da korelasyon katsayısının düşük oluşu iki değişken arasındaki ilişkinin zayıf olduğunu göstermektedir. Zayıf da olsa var olan ilişki, korelasyon katsayısının eksi yönde olmasından ötürü, bir ülkede demokrasi seviyesindeki artış komşu ülkenin demokrasisinde azalmaya sebep olduğu şeklinde ifade edilebilir. Ancak, bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı da olsa ilişkinin oldukça zayıf olduğu, hatta diğer kontrol değişkenleri ile karşılaştırılarak test edilen hipotez düşünüldüğünde beklendiği ölçüde güçlü bir ilişki bulunamamıştır.

Regresyon analizinde istatistiksel olarak anlamlı ($p < .05$) bir diğer değişken ise ülkenin gücü (CINC puanı) olduğu görülmektedir. Orta Doğu'da bir ülkenin demokrasi seviyesi hem o ülkenin hem de komşusunun gücü ile alakalı olduğu yapılan analizden ortaya çıkmaktadır. Korelasyon sonuçlarına bakıldığında da yüksek katsayı aradaki ilişkinin oldukça güçlü olduğunu göstermektedir ki bu değişkenlerin Orta Doğu ülkelerinin demokrasi seviyelerindeki artış üzerinde etkili olduğunu kanıtlamaktadır. Ayrıca bu iki değişkenden birinin pozitif, diğerinin negatif işaretli olması bölgesel bir analiz için anlamlıdır. Bu sonuçlara göre, bir Orta Doğu ülkesinin yukarıda açıklandığı şekliyle (CINC puanı hesabına göre) gücü arttıkça o ülkenin demokrasi seviyesinin artma ihtimali de yükselmektedir. Öte yandan o ülkenin komşularının gücü arttığı zaman demokrasi seviyesinin artma ihtimali azalmaktadır. Daha yalın bir ifadeyle, Orta Doğu'da komşularına nispeten daha güçlü olan ülkelerin demokrasi seviyeleri artmaktadır.

Gözlem birimi olarak alınan ikili ülkeler arasındaki ilişkiyi kontrol etmek için modele dahil edilen karşılıklı ithalat miktarları istatistiksel olarak anlamlı gözükmediği

³¹ Ross, *Does Oil Hinder Democracy*,

Tablo 1: Bir Ülke Demokrasisini Etkileyen Faktörlerin Regresyon Sonuçları

	Katsayı (coef.)	Standart Hata
Komşu ülkenin demokrasisi	-.1027952***	.0269717
Ülkenin gücü	57.68017 **	27.5083
Komşu ülkenin gücü	-57.8193 **	27.50839
Ülkenin komşusundan ithalat miktarı	.0003902	.0003722
Komşunun o ülkeden ithalat miktarı	-.0002863	.0003754
Ülkenin bol kaynak sahibi oluşu	-7.070416 ***	.3197967
Sabit	-1.241765	.2623883

NOT: N=987; düzeltilmiş R² = .3435; *p<.10 **p<.05. ***p<.01. Sonuçlar iki kuyruklu testi yansıtmaktadır.

gibi korelasyon değerleri de oldukça düşüktür. Dolayısıyla Orta Doğu'da iki ülkenin ticaret yolu ile komşusu ile etkileşime girmesi, komşusundan ithalat yapması ve komşunun o ülkeye ihracat yapması bir ülkenin demokrasi seviyesine etki yapmamaktadır. Bu sonuç bizleri liberal düşünürlerin on yıllardır öne sürdükleri, ticaretin geliştirilmesi ile birlikte demokrasinin yayılacağı tezinin günümüz Orta Doğu ülkeleri için anlamlı olmadığı düşüncesine itmektedir.

Son olarak, doğal kaynak faktörüne bakıldığında bu değişkenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu (p<.01) ve korelasyon katsayısının yüksek olduğu görülmektedir. Korelasyon katsayısının negatif olması bizlere literatürdeki hakim görüşü teyit etmektedir. Bu çalışmada yapılan analizin gösterdiği günümüz Orta Doğu'sunda bir ülke ekonomisi ne kadar az petrol veya doğalgaza bağlı ise demokratikleşme ihtimali de o kadar artmaktadır.

SONUÇ

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte dünyadaki tek süper güç olarak kalan ABD demokrasinin yayılmasını dış politika önceliği olarak benimsemişti. Özellikle birinci Körfez savaşı sonrasında ve 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında daha belirgin hale gelen görüşe göre ABD'nin süper güç olması sahip oldukları demokrasi gibi "iyi" bir özelliği "geri kalmış" ülkelere götürme sorumluluğu yüklemekteydi. En son 2001 yılında Afganistan'ın ve sonrasında 2003 yılında Irak'ın işgal edilmesi ile bu ülkelerde kurulacak yeni sistemin demokratik olacağı, böylelikle çevresindeki ülkelere örnek olacağı tahmin edilmekteydi. Örneğin, Wejner Irak işgali ardından bu ülkenin demokrasi olacağını ve bölgede demokrasinin yayılmasına katkı sağlayacağını öne sürmekteydi.³²

Bu çalışmada sunulan verilerle Orta Doğu'da bir ülkedeki demokratikleşmenin komşuları üzerinde kayda değer bir etki sahibi olmadığı ortaya konmuştur. Bu sonuç, ABD'li dış politika yapımcıların Orta Doğu'ya dönük politikalarını gözden geçirmeleri gerektiğini bizlere anlatmaktadır. Daha önceleri Przeworski ve Limongi, gelişmekte olan otoriter ülkelere demokrasinin ancak dış müdahale ile gelebileceğini savunmakta idi.³³ Ancak Enterline ve Greig dış müdahale ile

³² Wejner, a.g.e.

³³ Przeworski ve Limongi, a.g.e

gelen demokrasilerin de çoğu zaman kalıcı olmadığını ortaya koymaktadır.³⁴ Dolayısıyla, Orta Doğu ülkelerinde demokrasinin yeşermesi isteniyorsa bunun kendiliğinden, toplumsal temelde demokrasi taleplerinin ortaya çıkmasıyla gerçekleşmesini beklemekten başka çözüm görünmemektedir. Demokrasinin ortaya çıkacağı toplumların iç savaş veya benzeri olumsuzlukları yaşama ihtimalini dikkate alan Carothers, istenmeyen olayların önlenmesi adına “bir toplum demokratikleşmeden önce, hepsinden önemlisi, hukukun üstünlüğü ve iyi işleyen bir devletin var olmasını” önemli görürken bazı ülkelerde otokrat bir rejimin yönetimde kalması daha iyi bir alternatif olabileceğini vurgulamaktadır.³⁵

Bu çalışmada ortaya çıkan sonuçlara göre Orta Doğu'da bir ülkenin demokrasi seviyesinin artmasına etki eden en önemli iki husus dikkat çekmektedir. Birinci olarak, şimdiye kadar yapılan ampirik çalışmaların dikkate almadığı ve bu çalışmada istatistiksel olarak anlamlı ve yüksek korelasyon katsayılı çıkan ülkelerin gücü dengesi Orta Doğu adına önemli şeyler söylemektedir. Sonuçlar bize bu bölgede komşularından daha güçlü olan ülkelerde demokrasinin gelişme ihtimalinin daha fazla olduğunu göstermektedir. İkinci önemli husus ise, ekonomisi büyük oranda petrol veya doğal gaz gibi doğal kaynaklara dayanan ülkelerde demokrasi seviyesinin artma ihtimalinin daha az olduğudur. Dolayısıyla, günümüz Orta Doğu'sunda demokrasi seviyesinde artış gözlenme ihtimali en yüksek olan ülkeler petrol ve doğal gaz zengini olmayan ülkeler olacaktır.

Tüm bunların dışında Orta Doğu'da birçok ülke zengin enerji kaynaklarına sahip oldukları için vatandaşlarına yüksek yaşam standartları sunabilmektedir. Vatandaşlarına temel beşeri güvenliği sağlayabilen ülkelerde demokrasinin olmasının gerekliliği ise tartışılması gereken bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Bu çalışmada varılan ampirik sonuçlar özellikle ABD'li dış politika yapımcılarını Orta Doğu ülkelerine dönük politikalarında demokrasiyi öncelik listesinden çıkarmanın daha gerçekçi olacağını göstermektedir.

³⁴ Enterline ve Greig, a.g.e

³⁵ Thomas Carothers, How Democracies Emerge: The “Sequencing” Fallacy, *Journal of Democracy*, Vol.18 No.1, January 2007, 13

KAYNAKÇA

Burnside, C., & D.Dollar. Aid, Policies, and Growth, *American Economic Review* 90, No.4 (2000):847-868.

Carothers, Thomas. How Democracies Emerge: The “Sequencing” Fallacy, *Journal of Democracy* 18, No.1 (2007):12-27

Diamond, Larry. Why are there no Arab democracies, *Journal of Democracy* 21, No.1 (2010):93 – 104

Easterly, William. Can Foreign Aid Buy Growth?, *Journal of Economic Perspectives* 17, No.3 (2003):23-48.

Enterline, Andrew J. and J. Michael Greig. Beacons of Hope? The Impact of Imposed Democracy on Regional Peace, Democracy, and Prosperity, *Journal of Politics* 67, No.4 (2005):1075-1098

Fukuyama, Francis. *The end of history and the last men*, The Free Press, 1992

Huntington, Samuel P., *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, Oklahoma University Press, 1993.

Knack, Stephan. Does Foreign Aid Promote Democracy?, *International Studies Quarterly* 48, No.1 (2004):251-266

Kuziemko, Ilyana and Eric Werker. How Much Is a Seat on the Security Council Worth? Foreign Aid and Bribery at the United Nations, *Journal of Political Economy* 114, No.5 (2006):905-930

Layne, Christopher. Kant or Cant: The Myth of Democratic Peace, *International Security* 19, No.2 (1994):5-49

Leite, Carlos and Jens Weidmann, “Does Mother Nature Corrupt? Natural Resources, Corruption, and Economic Growth,” *IMF Working Paper*, WP/99/85 (1999)

Maoz, Zeev and Bruce Russett. Normative and Structural Causes of Democratic Peace, 1946-1986, *American Political Science Review* 87, No.3 (1993):624-638

Morgan, Clifton and Sally Howard Campbell. Domestic Structure, Decisional Constraints, and War: So Why Kant Democracies Fight?, *Journal of Conflict Resolution* 35, No.2 (1991):187-211

O’Loughlin, John, Michael Ward, Corey L.Lofdahl, Jordin S. Cohen, David S. Brown, David Reilly, Kristian S. Gleditsch, and Michael Shin. The Diffusion of Democracy, 1946–1994, *Annals of the Association of American Geographers*, 88, No.4 (1998):545–574

Przeworski, Adam and Fernando Limongi. *Modernization: Theories and Facts*,

World Politics 49, No.2 (1997):155-183

Przeworski, Adam, Michael E. Alvarez, Jose Antonio Cheibub, Fernando Limongi. *Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950-1990*, Cambridge University Press, 2000

Ross, Michael. Does Oil Hinder Democracy?, *World Politics* 53, (2001):325-61

Schmitter, Philippe C. and Terry Lynn Karl. What Democracy Is... And Is Not, *Journal of Democracy* 2, No.3 (1991):114 – 120

Shively, W. Philips. *Power and Choice: An Introduction to Political Science*, McGraw-Hill, 1997

Singer, J. David. Reconstructing the Correlates of War Dataset on Material Capabilities of States, 1816-1985, *International Interactions* 14 (1987):115-32.

Spiro, David. The Insignificance of the Liberal Peace, *International Security* 19, No.2 (1994):50-86

Starr, Harvey. Democratic Dominoes: Diffusion Approaches to the Spread of Democracy in the International System, *Journal of Conflict Resolution* 35, No.2 (1991):356-381

Stepan, Alfred and Graeme Robertson. An “Arab” More Than a “Muslim” Democracy Gap, *Journal of Democracy* 14, No.3 (2003):30-44

Tessler, Mark. Islam and Democracy in the Middle East: The Impact of Religious Orientations on Attitudes toward Democracy in Four Arab Countries, *Comparative Politics* 34, No.3 (2002):337-354

Ward, Michael and Kristian S. Gleditsch. Democratizing for Peace, *American Political Science Review* 92, No.1 (1998):51-61

Wejner, Barbara. Diffusion, Development, and Democracy, 1800-1999, *American Sociological Review* 70, No.1 (2005):53-81

Zakaria, Fareed. Islam, Democracy and Constitutional Liberalism, *Political Science Quarterly* 119, No.1 (2004):1-20